

Nr 49

Av herr Nyman m. fl., om rationalisering av undervisningsväsendet.

(Lika lydande med motion nr 66 i Andra kammaren)

Konkurrensen om samhällsresurserna har hårdnat, och kravet på rationaliseringsåtgärder inom alla samhällsområden har därför ökat. En säkrare uppfattning om olika samhällsinsatsers effekt och lönsamhet vore därför önskvärd. Inom en del områden har det varit lättare att påvisa lönsamhet och utföra rationaliseringar, inom andra, t. ex. undervisningsväsendet, svårare. Problemet att få fram ett bättre underlag för bedömning av resursernas fördelning och effektiva utnyttjande har i nuvarande samhällsekonomiska läge med stor brist på såväl personella som kapitalresurser också aktualiserats, vilket icke minst årets statsverksproposition vittnar om.

Resursavvägningen är emellertid till stor del en politisk bedömningsfråga, och våra möjligheter tycks f. n. vara ytterst begränsade då det gäller att märkbart kunna påverka styrningen av resurserna med hänsyn till att de är inbokade långt i förväg och att dessutom f. n. det samhällsekonomiska läget icke medger några avsevärda höjningar av anslagen. Dessutom avgöres budgeten endast för ett år i sänder, och eventuella förslag har därför verkan på mycket kort sikt.

Kan undervisningsväsendet rationaliseras och hur långt? Det är en fråga som blivit mer och mer påträngande. Om vi i framtiden skall kunna expandera vårt skolväsende i önskad omfattning med de begränsade personella och ekonomiska resurser som alla samhällsinstanser allvarligt tycks räkna med inom de närmaste åren, måste det till ett rationaliseringsarbete som tar sikte på att resurserna utnyttjas effektivare i framtiden om kraven på ökade insatser skall kunna fyllas.

Inom skolväsendet har det ekonomiska tänkandet fått ökat intresse hos myndigheterna, men skolväsendet tycks vara ett svårt område att genomsöka och mäta effekten av. Det är så många faktorer att taga hänsyn till. Utbildning har ju också ett egenvärde för människan, vilket icke kan mätas i pengar. En förutsättning för rationalisering av utbildningsväsendet är, att den icke får gå ut över människan, inverka menligt på t. ex. lärarnas trivsel och hälsa, elevernas intresse och utveckling. Rationalisering skall innebära både effektivitet och mänsklighet.

Samtidigt är det så att utbildningsverksamheten är det i särklass dyraste

av samhällsområdena. Dess kostnader stiger f. n. snabbare än något annat i relation till nationalinkomsten samt tar i anspråk en mycket större del av personalresurserna. Till kostnaderna skall också läggas det högst väsentliga produktionsbortfall som alltmer förlängd utbildningstid innebär.

Inom skolväsendet utgör personalkostnaderna ca 80 % av driftkostnaderna. Det är därför naturligt om lärarbesparande åtgärder anses mest lönsamma att angripa, och dessutom är det nödvändigt med hänsyn till bristsituationen. Samtidigt är det så att läraren icke längre ensam är förmedlare av kunskaper. Massmedia förmedlar kunskaper i allt större utsträckning och särskilt tycks möjligheterna för eterburen undervisning vara mycket stora. Med sådan undervisning, liksom utnyttjandet av självinstruerande hjälpmedel, skulle lärarens arbetsvolym kunna inriktas på mer pedagogiska uppgifter, och lärarna avlastas inadekvata läraruppgifter. Som exempel kan nämnas vaktjänstgöring på skolskrivningar.

I diskussionen om undervisningens rationalisering har diskuterats differentierade lärarinsatser för att verkligt kvalificerade lärare skall utnyttjas bättre. Det s. k. triumph-systemet innebär ett mera flexibelt system i fråga om undervisningsavdelningar, en växling mellan storklasser, arbetsgrupper och individuell handledning.

Rätt utnyttjad pedagogisk teknologi är ett annat medel som kan verka i samma rationaliserande och lärarbesparande syfte men som ännu kräver fortsatt och ökad forskning för att inordnas på ett rätt sätt i skolans handlingsmönster.

Inom skoladministrationen finns säkerligen mycket att rationalisera till det bättre. Större rörelsefrihet och mindre uniformitet vore önskvärda på en hel del områden, icke minst inom det skolkamerala och då det gäller lönefrågor.

Inom industrien liksom inom andra grenar av näringslivet är man även på arbetstagsidan fullt införstådd med att man måste ställa sig positiv till att direkt medverka i rationaliseringsarbetet. Det finns anledning att även bland lärare i allmänhet räkna med minst samma positiva inställning och förståelse, om de får klart för sig vad rationaliseringen skall gå ut på — att göra skolarbetet både lättare och samtidigt mer kvalificerat och givande. Deras medverkan är en förutsättning för ett gott resultat.

En annan viktig förutsättning för ett gott resultat är att de kommunala skolmyndigheterna kopplas in aktivt i uppgiften och får en rimlig del av rationaliseringsvinsterna. De nuvarande löne- och statsbidragsbestämmelsernas utformning samt den centrala styrningen av skolväsendets organisation motverkar icke sällan ett lokalt rationaliseringsarbete i stället för att stimulera därtill. Det borde finnas rationaliseringsavdelningar med högkvalificerad expertis till kommunernas hjälp icke endast inom skolöverstyrelsen utan även inom intresseorganisationerna och varför icke i privat regi.

Användningen av programbudget, som praktiserats i USA och som väckt

intresse även här hemma, skulle eventuellt kunna stimulera till mer rationaliseringsarbete inom skolväsendet än nuvarande budgetsystem. Programbudget innebär att det för varje inom organisationen bedrivna aktivitet görs upp ett program som närmare preciserar vad man under den kommande budgetperioden avser att uppnå med sin verksamhet, vilka resurser som krävs och hur man vill använda dem. Kostnaderna ställs i relation till prestationen. Med denna metod avser man att komma bort från slentrianmässigt budgettänkande och i stället stimulera intresset för hushållning med befintliga resurser och ökat ansvar hos ledningen. Inom statskontoret är denna fråga om programbudget föremål för prövning, och det är tänkbart att den även kunde tillämpas inom skolväsendet.

De statliga skolmyndigheterna har uppmärksammat behovet av rationaliseringsåtgärder inom skolväsendet för att inom disponibelt resursutrymme kunna utföra redan ålagda uppgifter och åtaga sig nya, t. ex. väntade skolreformer på vuxenutbildningens och yrkesutbildningens områden. Detta gäller såväl på skolans som icke minst på det högre undervisningsväsendets område.

En samlad översyn av vilka åtgärder som planeras och som borde kunna genomföras i rationaliseringssyfte inom skolväsendet vore i dagens finansiella läge och med hänsyn till utbildningsreformernas tidsenliga planering synnerligen önskvärd.

Med stöd av det ovan anförda hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär en samlad översyn av rationaliseringsmöjligheterna inom undervisningsväsendet med förslag om åtgärder.

Stockholm den 17 januari 1967

Sven Nyman (fp)

Gunnar Wallmark (h)

Rolf Wirtén (fp)

Eric G. Peterson (fp)

Eskil Tistad (fp)
